

NEUVOSTOLIITON KAUPPA TYÖPÖYDILTÄ YÖPÖYDILLE

IDÄNKAUPAN JÄLKIPYYKKI JATKUU
UUDESSA TEOKSESSA

Saara Matala

Hirvensalo, Inkeri & Sutela, Pekka: *Rahat pois bolševikeilta: Suomen kauppa Neuvostoliiton kanssa*. Helsinki, Siltala, 2017. 415 s.

Suomen itärajan yli käytyä kauppaa käsittelevällä kirjallisuudella on kysyntää, jota kasvattavat yhtäältä Suomen ja Venäjän taloudellisten suhteiden nykytilan avoimet kysymykset ja toisaalta kylmän sodan viimeisen vaiheen nähneiden idänkävijöiden vähittäinen harmaantuminen. Kun kaksi idänkaupan parissa pitkän uran tehnyttä asiantuntijaa yhdistää voimansa ja julkaisee teoksen monipuolisen taustaryhmän, laajan arkistoaineiston, kattavan haastattelumateriaalin ja hyvin varustellun kirjahyllyn tukeamana, odotukset ovat korkealla. Inkeri Hirvensalo on työskennellyt clearing-kaupan ja maksujärjestelmän parissa 1970-luvulta alkaen. Hänen kirjoittamansa ja Suomen Pankin 1979 julkaisema selvitys Suomen ja Neuvostoliiton välisestä kaupasta on edelleen asiallinen aikalaislähde järjestelmän toimintaperiaatteista.¹ Myöhemmin Hirvensalo osallistui keskeisesti 2000-luvun alussa Suomen Akatemian rahoittaman idänkaupan muistitietopankin keräämiseen. Pekka Sutelan tie idänkaupan pariin kulki yliopistosta Suomen Pankkiin juuri kylmän sodan loppuessa. Jälkikäteen hän on julkaissut lukuisia Suomen idänkauppaa käsitteleviä tekstejä.

Kuten kirjan otsikko, ”Rahat pois bolševikeilta” jo antaa ymmärtää, teos osallistuu keskusteluun Suomen ja Neuvostoliiton kylmän sodan aikaisesta kauppasuhteesta, idänkaupasta, josta julkisuudessa usein vallitsee kuva yhtenä Suomen teollisuushistorian sankaritarinoista: Idänkaupan avulla Suomi muutti maan poliittisen historian suurimmat ongelmat – leviämishaluisen suurvallan läheisyyden sekä ristiriidat kapitalismin ja sosialismin välillä – taloudelliseksi menestykseksi. Kirjoittajat pyrkivät monipuolistamaan vakiintunutta vodkan ja kaviaarin huuruista julkikuvaa vakaasta ja helposta kaupankäynnistä ja avaamaan idänkaupasta vallitsevien käsitysten ja todellisuuden suhdetta. Kirjan kirjoittajien ja ohjausryhmän kokemus idänkaupan vähemmän näkyvästä koneistosta korostuu. Se antaa tilaa virkamiehille ja kauppaneuvottelijoille, eikä idänkauppa jää pelkästään Kekkonen, Hruštševin ja vuorineuvosten keskinäiseksi juhlinnaksi salamavalojen loisteessa. Teos on asiasta paljon tietävien ja paljon lukeneiden ekonomistien suurelle ja vastaanottavaiselle yleisölle suunnattu sinänsä asiallinen historiikki Suomen ja itänaapurin taloudellisista suhteista – mutta se sisältää vain vähän uutta.

Tekijöillä on selkeä halu päästä ulos Suomi-keskeisestä, Moskovan varjon hallitsemasta, kuvasta ja asettaa Suomen kauppa Neuvostoliiton kanssa kansainväliseen kontekstiinsa. Kirjan ehdottomaksi ansioksi on luettava vertailu Suomen ja Itävallan, Suomen ja muiden länsimaiden sekä Suomen ja itäblokin pienten maiden Neuvostoliiton kanssa harjoittaman kaupan välillä: mitkä tekijät vaikuttivat siihen, että Suomen kaupasta tuli maan kokoon verrattuna suhteetoman suurta ja kansainvälisiin esimerkkeihin verrattuna niin houkuttelevaa? Tämä lähestymistapa tarjoaa pelkkää poliittisiin henkilösuhteisiin keskittyvää kirjallisuutta vankemman tuen pohdinnalle, missä määrin Suomi oli, on ollut tai ehkä on vielä-

kin, itänaapurin kaupassa erikoistapaus. Idänkaupan historiallinen taustoittaminen alkaen 1700-luvulta ja joidenkin esimerkkien kautta sitäkin kauempaa, rakentaa jatkuvuuksia idänkaupan erityispiirteille: infrastruktuurin ja tullirajojen vaikutukselle ulkomaankaupan suuntautumisessa, kokemuksen ja kielitaidon merkitykselle ja esimerkiksi laivanrakennuksen keskeiselle asemalle. Pitkien jatkuvuuksien merkitystä ei pidä kuitenkaan yliarvioida. Autonomian ja sotien välisen ajan kokemukset ja verkostot tukivat kylmän sodan idänkauppiaiden liiketoimintaa, mutta eivät johtaneet siihen suoraan. Idänkaupan huomattava volyymi ja Suomelle edullinen rakenne eivät olisi syntyneet ilman kylmän sodan kontekstia, joka hetkeksi satoi Suomen ja Neuvostoliiton taloudelliset intressit yhteen.

Sisällysluettelon perusteella teoksen rakenne on selkeä. Suomen ja Venäjän taloussuhteita seurataan autonomiasta sotakorvauksiin ja sotakorvauksista kahdenväliseen. Näitä seuraavat luvut kaupan kehitysvaihteista, huippuvuosista ja suurhankkeista sekä lopuksi lähes neljänneksen sivumää-

rästä kattava kuvaus idänkaupan loppuvaiheista ja jälkihoidosta. Alaluvut käsittelevät aihetta monipuolisesti ja usein sujuvasti, mutta narratiivi on järjestetty enemmän sekalaisten teemoja kuin kronologian perusteella – tai jätetty kokonaan järjestämättä. Referoidessaan sinänsä kiinnostavia ja mutkien kautta toki aiheeseen liittyviä teoksia, Chydeniuksen kootuista teoksista Suomen länsi-integraation vaiheisiin, kirja eksyy Suomen yleisen historian poluille ja unohtaa toisinaan kaupan punaisen langan. Saman sivun sisällä voidaan hyppiä keskiajasta autonomian aikaan tai sotakorvauksista Neuvostoliiton hajoamiseen. Arkistoaineiston ja kirjallisuutta hieman tuntevalle on useimmin selvää, mikä kirja tai arkistodokumentti on milloinkin ollut kirjoittajan työpöydällä ja mihin kontekstiin tai ajankohtaan annettu esimerkki tulisi liittää. Tarinan seuraaminen on mahdollista, mutta ei erityisen miellyttävää. Toistoa on usein häiritsevässä määrin. Ajassa hyppinen teemoittain sekoittaa kokonaiskuvan kehityksestä, useiden lukujen perustuminen pelkästään yksittäisten kirjojen tai haastatteluiden referoimiseen jättää kirjoittajien oman äänen ja johtopäätökset ohuiksi.

Kirjan ohjausryhmän vaikutus näkyy selkeästi esimerkiksi seuraavissa: Suomen Venäjän-suhteen taustoittaminen kansainvälisessä kontekstissa, instituutiohistoriallinen näkökulma talouspolitiikkaan sekä nuoremman polven idänkaupan nappulaliigan toimijuuden korostaminen. Kirja esittää hyviä kysymyksiä siitä, oliko Suomen idänkaupan osaaminen pelkkä myytti, oliko Venäjä enemmän uhka vai mahdollisuus ja oliko kahdenvälisestä kauppaa pitänyt jatkaa. Otsikko on tuskin ironiaa. Erityisesti valikoidessaan meheviä sitaatteja idänkaupan huippuvuosien kauppamiehiltä, teos päättyy ennemmin tukemaan vakiintunutta julkikuvaa kuin arvioimaan sitä kriittisesti. Kirjoittajat arvostelevat idänkauppiaita Neuvostoliiton akateemisen tutkimuksen heikosta

tuntemuksesta ja samalla syllistyvät siihen itse. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta teoksen keskeisin lähdemateriaali on kotimaista.

Viimeisellä sivulla lukija jää istumaan kuin Ruotsin laivan buffet-aterian jälkeen. Suuri osa sisällöstä on ollut riittävän hyvää, kokonaisuus monipuolinen, hinta-määrä-suhteeltaan jopa ylenpalttinen, mutta tarjonnasta puuttuva kokonaiskuva ja varsinaiset uutuudet. Olo on ylensyönyt ja hieman pettynyt.

Kirjoittaja on teollistumisen historian jatko-opiskelija Aalto-yliopistosta.

¹ HIRVENSALO, Inkeri: Suomen ja SNTL:n välinen clearing-maksujärjestelmä. Sarja A 49. Suomen Pankki, Helsinki 1979.